

Gašper Štukelj

Munich Center for Mathematical Philosophy (MCMP), Research Center for Neurophilosophy and Ethics of Neurosciences in Graduate School of Systemic Neurosciences (GSN), LMU Munich

Quine o nujnosti*

Tu je podan kratek, a celovit pregled stališč, ki jih je Quine zavzel do modalne logike. V ta namen so zbrani in kritično brani najpogostejši argumenti, s katerimi Quine nastopa proti vpeljavi modalnih pojmov v logiško prakso. Vendarle pa zgodovina zadevnih Quinovih pisanj v razmislek ponudi tudi nekaj tehničnih opazk, ki ga postavljajo v zanimive odnose do konkurenčnih tolmačenj modalne logike.

Ključne besede: zgodovina analitične filozofije, Quine, modalna logika, nujnost, možnost, Kripke, Lewis.

Uvod

Srž Quinovega nasprotovanja modalni logiki tvorijo trije argumenti, ki jih imenujem 1) *argument dvonožnih matematikov in razumnega kolesarja*, 2) *argument »čudne«* skladnosti in 3) *argument referenčne nepropustnosti*. Poleg tega besedilo vključuje še poglavji *Tri stopnje modalne vpletenosti* in *Preko svetov*, ki temeljita na istoimenskih Quinovih člankih.

Argument dvonožnih matematikov in razumnega kolesarja

Zadevni argument nasprotuje modalnemu govoru o *nujnih* in *naključnih* lastnostih predmetov.

Umljivo je reči, da so matematiki nujno razumni in ne nujno dvonožni; in kolesarji nujno dvonožni in ne nujno razumni. Toda kaj je s posameznikom, ki med svoje svojskosti šteje tako matematiko kot kolesarstvo? Je ta stvarni posameznik nujno razumen in naključno dvonožen ali obratno? (Quine, 1960: 198)

* Članek je skrajšana in izboljšana različica diplomske naloge, ki je bila pod mentorstvom Boruta Cerkovnika napisana v okviru študija na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani.

Z argumentom je pojem modalnosti *de re* domnevno zveden na nesmisel oziroma protislovje. Vendar, kot opozarja Plantinga (1969), izpeljava ne drži vode. Drugo premiso je sicer moč brati *de re*, a vendar je ponujeno prepričljivejše branje. »Nujno je resnično, da so vsi (dobro grajeni) kolesarji dvonožni, toda da so vsi kolesarji razumni, je, če je resnično, naključno [resnično].« (Plantinga, 1969: 246) Skratka, »ni nujno, da so vsi kolesarji razumni« in ne »ne obstaja kolesar, ki je nujno razumen«. Podobno, »ni nujno, da so vsi matematiki dvonožni« in ne »ne obstaja matematik, ki je nujno dvonožen«.

Argument »čudne« skladnosti

V članku »The problem of interpreting modal logic« Quine argumentira, da je uporaba modalnih operatorjev smiselna ali, bolje, upravičljiva samo za izrekanje o trditvah, ne pa tudi o stavčnih funkcijah oziroma »matricah«. ¹ Natančneje, Quine nasprotuje kvantificirani modalni logiki:

So logiki, med njimi tudi jaz, ki jim ideja modalne logike (npr. Lewisova) ni intuitivno jasna, dokler ni razložena v nemodalnih pojmi. Toda dokler se modalna logika ustavi pred teorijo kvantifikacije, je do neke mere moč [...] ponuditi želeno razlago. (Quine, 1947: 43)

Neupoštevanje prepovedi naj bi vodilo v sprejemanje »čudnih ontoloških posledic«, npr.,

da ne obstaja nikakršna kepa materije kot tako imenovani planet Venera, temveč tri razločene bitnosti: Venera, Večernica in Jutranjica. Da bi to videli, uporabimo 'C' (za 'skladnost' [*congruence*]), da bi izrazili odnos, v katerem so do samih sebe in, po empiričnih dokazih sodeč, tudi med seboj npr. Venera, Večernica in Jutranjica. (Glede na materialistično astronomijo gre za odnos *identitete*, a tega ne predpostavljamo.) (Quine, 1947: 47)

Podana je rahlo prilagojena shema, s katero Quine dokazuje, da se predmet »x«, katerega obstoj je zatrjen v (2) in tisti, katerega obstoj je zatrjen v (4), zaradi nasprotnosti trditev (2) in (4) razlikujeta, tako da smo domnevno priča »čudnim ontološkim posledicam«.

¹ Matrico Quine uporablja za stavčno funkcijo v bolj določeni uporabi. Matrico razume kot izraz, ki je podoben trditvi, ki pa za razliko od slednje na »slovnično dopustnih mestih« vsebuje proste spremenljivke, ki jih je moč kvantificirati. »Kratko, matrica je ne-trditev, ki je lahko spremenjena v trditev s pripisom kvantifikatorjev.« (Quine, 1947: 46, op. 6) Podoben motiv se ponovi tudi v »Three degrees of modal involvement«, kjer govori o dopustnosti pripisa modalnih pojmov »imenu stavka« in nedopustnosti uporabe modalnega pojma kot »stavčnega« oziroma »trditvenega« operatorja.

- 1) Jutranjica je skladna z Večernico in nujno je, da je skladna s seboj.
- 2) Torej obstaja nekaj, kar je skladno z Večernico in je nujno skladno z Jutranjico.
- 3) Večernica je skladna z Večernico in ni nujno, da je skladna z Jutranjico.
- 4) Torej obstaja nekaj, kar je skladno z Večernico in ni nujno skladno z Jutranjico.

Zdi se, da nas izpeljani (2) in (4) zavezuje k obstoju dveh različnih predmetov, ki sta oba skladna z Jutranjico. Predmeta, četudi morda oba imenujeta isti reč, se razlikujeta v svojih modalnih lastnostih.

Tako je tu kontemplirana vrsta modalne logike [kvantificirana modalna logika, op. G. Š.], zavezana ontologiji, ki zavrača materialne predmete (kot je to, kar pravilno imenujemo Večernica) in jih nadomešča z mnogoterostjo različnih predmetov (morda koncept-Večernica, koncept-Jutranjica itd.). (Quine, 1947: 47)

Smullyan opozori na nejasnost Quinovega intuitivnega kriterija (zadostnega, a ne nujnega pogoja) veljavnosti eksistenčne kvantifikacije, ki služi izpeljavi (2) in (4): »(ii) *Eksistenčna kvantifikacije drži, če obstaja konstanta, s katero bi lahko nadomestili kvantificirano spremenljivko in tako matrico spremenili v resnično [trditev].*«² (Quine, 1947: 46) Natančneje, na nejasnost Quinove uporabe pojma »konstante«, ki nastopa v »načelu posplošitve obstoja [*existential generalization*]« (Smullyan, 1947: 140), ki ga sicer sprejemamo povsem intuitivno. Namreč, če obstaja predmet *a*, ki ima lastnost *F*, potem obstaja »vsaj en tak [predmet] *x*«, ki ima lastnost *F*.

Možno je, da je s »konstanta« mišljeno, kar je običajno razumljeno s 'prvim imenom'. Pod to interpretacijo postane princip eksistenčne generalizacije temu recenzentu evidentno resničen. Vendarle pa opazamo, da sta 'Večernica' in 'Jutranjica', če pravilno imenujeta isti individuum, sinonimni in da je tedaj B [premisa (4), op. G. Š.] neresnična. (Smullyan, 1947: 140)

Če sta »Večernica« in »Jutranjica« pravi logični imeni in se torej ne more zgoditi, da ne bi označevali svojega predmeta, tedaj je očitno, da imenujeta isti predmet in pravzaprav zatrjujeta njegovo samoidentičnost. Sicer je trditev »Možno je, da Večernica ne bi bila Danica« v nekem smislu resnična, prav tako kot je resnična trditev »Možno je, da izumitelj bifokalnih leč ne bi bil prvi poštni minister ZDA«. ³ Seveda ni nujno, da je izumitelj bifokalnih leč hkrati tudi prvi poštni mi-

² In nadaljuje: »V najboljšem primeru je to le delni kriterij (tako v modalni kot nemodalni logiki), zaradi neimenljivih objektov; neimenljivi objekt bi morda ustrežal matrici, čeprav ne bi bilo nikakršnega stalnega izraza, katerega zamenjava za spremenljivko bi prinesla resnico. Toda privzememo (ii) kot delni kriterij (zadostni pogoj) in pogledimo kako se obnese.« (Quine, 1947: 46–47)

³ Primer je Kripkejev.

nister ZDA. Prav tako ni nujno, da je Franklin izumitelj niti da je minister. Toda ker oboje *je* Franklin in je ta tudi nujno samoidentičen, lahko rečemo, da je nujno, da je prvi poštni minister ZDA identičen izumitelju bifokalnih leč. Namreč, kadar zatrjujemo nujnost Franklinove samoidentičnosti, torej kadar sta lastnosti »biti prvi poštni minister ZDA« in »biti izumitelj bifokalnih leč« uporabljeni za identificiranje nujno samoidentičnega Benjamina Franklina. In zopet lahko hkrati zatrdimo, da je možno, da prvi poštni minister ZDA in izumitelj bifokalnih leč ne bi bila ena in ista oseba, tako kot lahko upravičeno zatrdimo možnost, da pisec Hamleta ne bi napisal Hamleta (Kripke, 2002: 54) oziroma bolje, da prvi poštni minister ZDA ne bi bil prvi poštni minister ZDA.

Razlikovati je treba med uporabo imena »prvi poštni minister ZDA« in pripisom lastnosti »biti prvi poštni minister ZDA«. Prva trditev je torej resnična, kolikor npr. zatrjuje, da »biti zadnja zvezda na jutranjem nebu« ni Venerina nujna lastnost,⁴ in neresnična, če jo razumemo kot zanikanje nujnosti samoidentičnosti Venerne.

Tako je bodisi zagrešena ekvivokacija (»konstanta« zastopa tako »pravo« kot tudi »nepravo« ime) bodisi je argument krožen (»Danica« togo označuje neki drugi »čuden« predmet, ki se razlikuje od Večernice (Venere), katerega obstoj pa je že predpostavljen in ne šele izpeljan). Če se odločimo »konstanto« obravnavati kot nepravo oz. netogo ime, (da bi se izognili ekvivokaciji in krožnosti), pade prva premisa oziroma trditev o nujnosti samoskladnosti.

Po drugi strani pa, če, bolj naravno, 'Večernico' in 'Jutranjico' razumemo kot okrajšavi opisnih fraz, vidimo, da A⁵ izraža evidentno nemogočo propozicijo. Kajti če ni nujno, da Jutranjica obstaja, potem ni nujno, da je Jutranjica skladna s seboj. In če propozicija ni nujna, potem nujno ni nujna. (Smullyan, 1947: 140)⁶

Isto ime lahko tedaj nastopa kot okrajšava za popolnoma različne opise in tako označuje neskladne predmete. Dalje se zdi, da je argument neskladen s Quinovo splošno ontološko sliko. Quine lahko izpeljuje sporne postavke o obstoju »neaktualnih« bitnosti, samo kolikor jih sam neodvisno od argumenta že predpostavlja. Sicer ne bi mogel dopuščati druge premise »a je b in ni nujno, da a je b«. Tako sledeč Quinovi ontologiji pridemo do istih zaključkov kot s Kripkejevim argu-

⁴ Ali pa, da »biti prva zvezda na večernem nebu« ni Venerina nujna lastnost, ali da »biti prva zvezda na večernem nebu« ni enako »biti zadnja zvezda na jutranjem nebu«. Vidimo, da je trditev lahko resnična, samo kadar vsaj eno izmed imen ne označuje togo.

⁵ [Jutranjica je skladna z Večernico in nujno je, da je Jutranjica skladna z Jutranjico. (Smullyan, 1947: 140)]

⁶ Smullyanov argument tu govori o nenujnosti obstoja, a zdi se, da toliko zgreši, kolikor sam zagreši dvoumno uporabo, tokrat koncepta »pravega imena« – pod tem namreč združuje to, kar Kripke ločuje kot »togi označevalec« in »strogo togi označevalec«. »[...] označevalec togo označuje določeni objekt, če označuje ta objekt povsod, kjer ta obstaja; če poleg tega objekt nujno obstaja, potem lahko označevalec imenujemo *strogo togo*.« (Kripke, 2000: 41) Vendarle Smullyanova napaka ni Quinov prav.

mentom, saj se zdi, da začrtano pojmovanje identitete ne dopušča njene »naključnosti« (s sklicem na nujnost samoidentičnosti):

Reči, da sta x in y identična, je reči, da sta ista stvar. Toda kljub preprostosti identiteta zbuja nejasnosti. [...] Za resničnost trditve o identiteti je potrebno le, da se '=' pojavi med imeni istega predmeta; imena so lahko, in v uporabnih primerih tudi bodo, različna. Kajti niso imena, temveč imenovanje reči tiste, katerih identiteta je zatrjena. (Quine, 1966: 208–209)

Seveda argumentu preostane še nekaj intuitivnega naboja prepričljivosti zaradi prikladno izbranega primera. Predstavljajmo si raje skupnost, v kateri je število brivcev skladno s številom neobritih moških. Prav tako je število brivcev nujno skladno s številom brivcev.

- 1) Število brivcev je skladno s številom neobritih mož in nujno je, da je število brivcev skladno s številom brivcev.
- 2) Torej obstaja nekaj, kar je skladno s številom neobritih mož in je nujno skladno s številom brivcev.

Hkrati je tudi res, da je število neobritih moških skladno s številom neobritih moških, a možno je, da se skupnosti pridruži moški, ki ni brivec, a se vseeno ne brije.

- 3) Število neobritih mož je skladno s številom neobritih mož in ni nujno, da je število neobritih mož skladno s številom brivcev.
- 4) Torej obstaja nekaj, kar je skladno s številom neobritih mož in ni nujno skladno s številom brivcev.

Število neobritih moških se torej poveča, a ostane skladno s številom neobritih moških, medtem ko število brivcev ostane isto in hkrati skladno s številom brivcev, četudi ne več skladno s številom neobritih moških. Torej je število neobritih moških nujno skladno s številom neobritih moških in število brivcev je nujno skladno s številom brivcev in čeprav je število brivcev skladno s številom neobritih moških, ni nujno, da je število brivcev skladno s številom neobritih moških. Mar nas tudi ta premislek sili v sprejemanje neke čudne ontologije? Zdi se, da samo v kolikor odnos skladnosti tolmačimo kot odnos identitete.

Argument iz referenčne nepropustnosti

Quine o *referenčni nepropustnosti* [*referential opacity*] govori pogosto in ob različnih priložnostih. Tipična referenčno nepropustna pojavljanja imenovanj praviloma povzročajo okoliščine navajanja, propozicijskih naravnosti [*propositional attitudes*] in seveda modalnega izrekanja. Kratko, z referenčno nepropustnostjo imamo opraviti, kadar se imena oziroma oznake ne pojavljajo *zgolj* referenčno.

Ta izraz [»referenčno nepropusten«, op. G. Š.] je grobo nasprotje Russellovega 'transparenten', kot ga je uporabljal v njegovem Dodatku C k *Principia*, 2. izdaja, št. 1. (Quine, 1963: 142)

Prav tako lahko iz »Reference and Modality« razberemo negativno opredelitev oziroma kriterij za referenčno *propustnost* (oziroma transparentnost). Če je v trditvi *S* z referenčnim pripetljajem imenovan *x* in je trditev *S'* tvorjena tako, da to imenovanje v *S* zamenjamo s poljubnim drugačnim imenovanjem, tako da je *x* še vedno ustrezno imenovan, morata imeti *S* in *S'* enaki resničnostni vrednosti. (Quine, 1963: 150–151) Skratka, v referenčno propustnih okoliščinah izrekanja so imena *iste reči*, zato so zamenljiva ohranjajoč resnico. Referenčno nepropustnost modalnih kontekstov Quine ilustrira s sledečim primerom:

- 1) 9 je nujno večje od 7
- 2) Možno je, da je število planetov manjše od 7
- 3) 9 = število planetov
- 4) Jutranjica = Večernica
- 5) Število planetov je nujno večje od 7 [1 in 3]
- 6) Možno je, da je 9 manjše od 7 [2 in 3]

In vendar je bila ugotavljana referenčna nepropustnost bistveno stvar imen in ta so odpravljiva tako, da jih preoblikujemo v ustrezen predikat (npr. »Pegaz« v »pegazirati«).

Navsezadnje naj bi bili referenčni objekti teorije smatrani ne kot reči, ki so imenovane z edninskimi izrazi, temveč kot vrednosti spremenljivk kvantifikacije. Torej, če je referenčna nepropustnost šibkost, ki je vredna naših skrbi, se morajo simptomi pokazati tako v povezavi s kvantifikacijo kot tudi z edninskimi izrazi. (Quine, 1963: 145)

Temu ustrezno je posodobljen izhodiščni argument. Poskus tolmačenje iz (1) in (2) izpeljanih »obstaja neka reč, in nujno je, da je ta reč večja od 7« oziroma »obstaja neka reč in možno je, da je ta reč manjša od 7« vodi v zadrego. Kaj je ta reč, ki je »nujno večja od 7«?

Biti nujno ali možno takšen in takšen splošno ni lastnost zadevnega objekta, temveč je odvisno od načina reference do objekta. (Quine, 1963: 148)

Zastran možnega odgovora s sklicem na togo označevanje Divers ponudi prepričljiv odgovor, ki temelji na Lewisovi teoriji dvojnikov. Divers ne nasprotuje Quinovi ugotovitvi, da zamenjava identičnega v *de re* modalnih kontekstih ne poteka vselej ohranjajoč resnico, celo več, nestrinjanje označi za neustrezno in ga ponazoriti s shemo (neveljavnega) sklepanja (Divers, 2007: 48):

(N1) Vsak dvojniki-1 od x je F

(=) $x = y$

(N2) Vsak dvojniki-2 od y je F

Kako tedaj pojasniti okoliščine, da ista reč, le drugače imenovana, pridobiva in zopet izgublja svoje *de re* modalne lastnosti? Spremembe resničnostne vrednosti, ki spremljajo zamenjavo soreferenčnih izrazov, so posledica sprememb *resničnostnih pogojev* in ne sprememb *uresničevalcev*, tj. »modalne realnosti« (Divers, 2007: 49):

Splošno, izbira določenih resničnostnih pogojev kot tehtnih je lahko še kako odvisna od duhovnih ali jezikovnih zadev, tudi kadar uresničevalna [*truth-making*] dejstva niso (tako) odvisna od duha ali jezika. (Divers, 2007: 49)

Jezik teorije dvojnikov je povsem transparenten: zamenjava soreferenčnih izrazov neposredno znotraj konteksta določene dvojniško-teoretske [*counterpart-theoretic*] predikacije ohranja resničnostno vrednost. (Divers, 2007: 50)

Tako je npr. izrečeni stavek »Ni piva« resničen, kadar ga izgovarja nekdo, ki pogleduje v prazen hladilnik. To trditev je povsem ustrezno tolmačiti kot »ne obstaja taka reč, da bi bila pivo«. Govorca moramo upoštevati kot tvorca govornega konteksta, ki je določen z značilnimi omejitvami dosega kvantifikacije (to je tako, da sovpadajo z vsebino hladilnika). Tedaj tako določeni resničnostni pogoji povzročijo resničnost izrečene trditve (Divers, 2007: 43):

Če ponazorim z načelom *nerazločljivosti identičnega*, z določitvijo domene kvantifikatorja, tj. z navedbo referenčnih lastnosti, je določena tudi domena *razločljivega*. Torej x in y sta dvojnika, če ju ni moč razlikovati na podlagi določujočih lastnosti.

Tri stopnje modalne vpletenosti

V članku »Tri stopnje modalne vpletenosti« Quine razlikuje med tremi »različnimi stopnjami« dopustitve logiškega oz. semantičnega ukvarjanja z idejo nujnosti:

1) Nujnost je izražena s »semantičnim predikatom«, ki ga je dopustno pripisovati trditvam, kot »znakovnim tvorbam« [*notational forms*], sintaktično torej kot pripona »imenom trditev«. Quine ta »semantični predikat« zapiše kot »Nec«, npr. »Nec ' $9 > 5$ '«. »Nec« je predikat, ki izraža glagol »je nujno«, ki skupaj s samostalnikom tvori neko trditev.

2) Nujnost je izražena s »trditvenim operatorjem« [statement operator], ki ni več zgolj predikat, temveč logični operator »nec«, ki je neposredno pripisan trditvam »v maniri negacije«, npr. »nec $(9 > 5)$ «; »nec« je prislov »nujno«, ki s pripisom trditvi tvori novo trditev.

3) Nujnost je izražena s »stavčnim operatorjem«, tokrat je pripis logičnega operatorja »nec« dopuščen ne le trditvam, temveč tudi »odprtim stavkom« oziroma stavčnim funkcijam, npr. » $(\forall x) \text{ nec } (x > 5)$ «.

Na mestu je storiti izrazoslovni ovinek, ki hkrati ponuja uvid v Quinovo metodologijo in motiv filozofskega napora.

Pojavljanje trditve kot sestavnega dela daljše trditve je *resničnostnofunkcijsko* [»truth-functional«], če venomer, kadar zamenjamo vsebovano trditev z drugo trditvijo enake resničnosti vrednosti, vsebujoča trditev ohrani nespremenjeno resničnostno vrednost. (Quine, 1976a: 159)

Čeprav se zdijo takšna pojavljanja nekoliko protiintuitivna ali, bolje, *neživljenjska*, to je brez ustrezne prakse v govornem vsakdanjiku, so v logiki vendarle močno zagovarjana. Quine govori o *ekstenzionalni politiki* kot

politiki [policy] priznavanja trditev znotraj trditev kot zgolj resničnostnofunkcijskih (seveda razen v takih kontekstih, ki so referenčno nepropustni, kot je [npr.] navajanje). (Quine, 1976a: 160)

Sedaj lahko jasneje začrtamo razliko med »Nec« in »nec«. Medtem ko je prvi združljiv z ekstenzionalnim programom, tako Quine, pa drugi izraža »naklepen odklon«⁷ [premeditated departure]. Seveda imamo v obeh primerih opraviti z referenčno nepropustnim pojavljanjem »imen«, tj., tako v »Nec ' $9 > 5$ '« kot v »nec $(9 > 5)$ « se npr. »9« ne pojavlja *zgolj* referenčno. Zato prihaja do spora z ekstenzionalno zahtevo, godi se namreč, da čeprav »9« zamenjamo z drugo referenco, npr. »število planetov«⁸, tako da resničnostna vrednost vsebovane trditve » $9 > 5$ «, tedaj »število planetov > 5 «, ostaja enaka, medtem ko je resnična trditev »Nec ' $9 > 5$ '« preoblikovana v neresnično »Nec 'število planetov > 5 '« (podobno je tudi z »nec«). Da bi izpostavil prednost *semantičnega predikata* pred *trditvenim operatorjem*, Quine izkoristi okoliščino navajanja in poseže po Tarskega simbolu » $\wedge$ «, ki izraža »spoj« [concatenation] obdajajočih znakov, tj., znakovno uprimerja neko jezikovno dejstvo. Dalje predlaga vzpostavitev jezikovne prakse, s katero uspešno in edinstveno imenujemo sleherno črko in vse ostale simbole. Ciljna metoda je zelo preprosta.

⁷ Tu verjetno cilja na C. I. Lewisa in »striktno implikacijo«, tudi kasneje govori o samorazumevanju modalne logike kot izboljšavi ekstenzionalističnega programa.

⁸ Zavoľo argumenta se pretvarjamo, da ustrezno govorim o stanju sveta, tj., na podlagi izkustva upravičeno zamenjujem »9« in »število planetov«.

Tedaj namesto da imenujemo znakovno tvorjenko [*notational form*], tako da jo neposredno vstavljamo med navedke, je lahko [ta] imenovana s črkovanjem. [...] trditev '9 > 5' je n̂gT, če črke 'n', 'g' in 'f' privzamemo za imena znakov '9', '>' in '5'. (Quine, 1976a: 159)

Novo pridobljena trditev »Nec (n̂gT)« ni več sestavljena, tj. ne vsebuje druge trditve, ki bi se pojavljala kot referenčno nepropustna, temveč je zgolj ime trditve. V primerjavo, tu ni nereferenčnega pojavljanja simbola »9«, zato ker se ta sploh ne pojavi. Volk je sit in koza cela. Semantični predikat nujnosti je moč uporabljati tako, da se hkrati spoštuje tudi ekstenzionalne zahteve (matematične) logike.⁹

Morda bo povedano bolj razumljivo in tudi sprejemljivejše, če vzamemo Quinove očitke resno in se tako le strinjamo z očitnim, namreč, da je izhodiščna motivacija modalne logike predvsem *biti vsebinska*, tj. preseči oz. izboljšati logiško prakso, ki sloni na ekstenzionalnih težnjah. Seveda je po tej postavki šele »nec« tisti, ki dosledno sledi temu namenu. In pozor! Naj nas ne preseneti, če se vlogi znotraj Fregejeve dvojice¹⁰ *smisla in pomena* zamenjata, kadar imamo opraviti s predpono sintaktične ustreznice nekega modalnega pojma. V domeni modalnih pojmov imamo v prvi vrsti opraviti z vsebino trditve in šele drugotno, v posebnih okoliščinah, z njenim obsegom. Vse in morda predvsem to velja prepoznati v Quinovi rahlo nepričakovani trditvi, da se operator »nec«, kar se tiče logike, obnaša podobno kot navedek oziroma deluje kot navedba. Operator »nec« naj bi bil tako naposled tudi sam ekstenzionalno obvladljiv:

trditveni operator 'nec' je ravno tako opravičljiv v okviru ekstenzionalne politike z navedbo referenčne neprepustnosti samega [operatorja] 'nec'! [...] Trditveni operator 'nec' je, kratko, primerljiv z navedkom. (Quine, 1976a: 161)

Z ilustrativnim sklicem na *idejno izhodišče* modalne logike, ki ga Quine mimogrede označi za posledico zmote, tj. C. I. Lewisovo *strogo implikacijo* (Uršič, Markič, 2009: 180–186), je načrtana možna pot »pojmovno-obsegovnega« obvladovanja trditvenega operatorja »nec« oz. njegova prevedba v semantični predikat »Nec«. Stroga implikacija (»–3«) naj bi rešila »paradoks materialne implikacije«, tj., ponudila naj bi ustrezno izraznost *semantike implikacije*, tako da bi zagotavljala nujnost implikacije. Kratko, »p« *strogo implicira* »q«, če in samo če *ni možno*, da bi bilo hkrati res »p in ne-q« oziroma, če in samo če je *nujno*, da p implicira q. Če sledimo Quinovemu prikazu:

⁹ Do podobnega zaključka bi lahko prišli po že znani poti. Ko označevalec »9« zamenjujemo z drugim, npr. »število planetov«, pravzaprav zatrjujemo njuno *identiteto* – zamenjava je upravičena, samo kolikor »število planetov« služi kot označevalec označevalca »9«. Podobno kot lahko rečemo »Možno je, da število planetov ne bi bilo enako številu planetov« in pri tem ne zanikamo logične zakonitosti samoidentičnosti.

¹⁰ Glej Cerkovnik (2013: 38–42).

$p \rightarrow p \vee q$

nec $(p \supset p \vee q)$

Nec » $p \supset p \vee q$ «¹¹

Ključen je poudarek, ki sledi. Navedba imenuje povsem določeno! Tako Quine pravi, da »navedeni 'p' imenuje šestnajsto črko [angleške] abecede in nič drugega« (Quine, 1976a: 165). Medtem ko (2) zatrjuje nujnost *sheme* – oziroma *logične stavčne forme*, tj. »diagramov, ki upodabljajo oblike dejanskih trditev« (Quine, 1976a: 165) – in tudi *je shema*; nasprotno (3) zatrjuje nujnost te ali splošno neke *določene sheme*, je dejanska trditev »o določenih shemah 'p', 'p v q', in 'p $\supset$ q' (samo s temi črkami).« (Quine, 1976a: 165)

Če povzamem, vsako trditev, ki je tvorjena s trditvenim operatorjem, je moč preoblikovati v trditev s semantičnim predikatom, tako da trditveni operator umestimo znotraj navednic in »navedemo« njegovo referenčno nepropustnost. Nadaljnja pot je jasna, po preverjeni metodi »edinstvenega imenovanja« je trditev dalje preoblikovana tako, da ni sestavljena iz ne-resničnostno-funkcijskih trditev. Opozoriti velja, da to »imenovanje« doleti sleherni, tudi logični simbol, ki sestavlja izvirno trditev. Quine vztraja, da je tako početje smiselno in celo potrebno. V oporo našteva pet razlogov.

- 1) Uspešno razlikovanje med »če-potem« in »implicira«, medtem ko prvo ustreza materialni implikaciji, drugo uspešno sintaktično in semantično obvladamo s strogo implikacijo in v ta namen razvito metodo tolmačenja.
- 2) Pridobitev sintaktične ustreznice metateoretičnemu pojmu »veljavnosti«.
- 3) Odprava pojava referenčne nepropustnosti v siceršnjih modaličnih trditvah.
- 4) Večja »varnost« pred zdrsom od trditvenega do stavčnega operatorja »nec«.
- 5) Izogib nepotrebnemu ponavljanju pripisa modalnih pojmov (»nec« se lahko kot operator neprestano dodaja, saj s pripisom trditvi tvori trditev, nasprotno »Nec« pripisujemo imenu, da bi tvorili trditev o imenovanem).¹²

¹¹ V izvirniku se sicer pojavlja še četrta premisa, ki tu ni pomembna, saj le zatrjuje razliko med »če-potem« in »implicira«, katerih nerazlikovanje je po Quinovem mnenju razlog zmoti, ki je botrovala rojstvu stroge implikacije in posledično tudi modalne logike.

¹² Quine sicer priznava, da je tudi »Nec« z dodajanjem vedno novih navednic moč nepreštevno ponavljati, a to možnost odpravlja kot nepotrebno, saj da – v kolikor je hkrati privzeto tudi ustrezno tolmačenje, tj. »Nec« kot sintaktične ustreznice metateoretičnemu pojmu veljavnosti (o tem kmalu) – bojazni po takem početju ni, ker je očitno nesmiselna.

Za pojem nujnosti, ki je uporabljan v sintaktični pojavi semantičnega predikata »Nec«, Quine predlaga vlogo metateoretičnega pojma »veljavnosti«, ki jo ohlapno omejuje na »logiko resničnostnih funkcij, kvantifikacije in morda razredov« (Quine, 1976a: 169). Pri čemer močno nasprotuje razširitvi pojma v doseg »analitičnih resnic«.

Dokler je nujnost v semantični aplikaciji oblikovana preprosto kot izrecna resničnostnofunkcijska veljavnost, ali drugač kot kvantifikacijska veljavnost, ali veljavnost teorije množic, ali veljavnost katerekoli druge dobro določene vrste, je logika semantičnega predikata nujnosti zelo pomemben in osreden sklop dokazne teorije [*proof theory*]. (Quine, 1976a: 169)

Dalje, nasprotovanje stavčnemu operatorju »nec«, kot priznava Quine, izhaja predvsem iz izhodiščne in predpostavljene zahteve po uspešnosti kvantifikacije. Slednja namreč ni možna v referenčno nepropustnih kontekstih in zdi se, da trditve s stavčnim operatorjem padejo v ta koš. Trditev »nec ($x > 5$)« je nedopustna, ker je njen *prevod* »Nec ' $x > 5$ '« neustrezen. Če je spremenljivka prvič prosta, pa » x « drugač »nima nobene ustrežajoče splošnosti [*corresponding generality*]« (Quine, 1976a: 170) ali, bolje, je točno to in zgolj to, kar je, namreč simbol » x «. Ponovno, trditvi

1) $(\forall x)(\text{Nec } 'x > 5')$

2) $(\exists x)(\text{Nec } 'x > 5')$

sta nesmiselni, strogo vzeto dvoumni, saj v obeh primerih prvo pojavljanje proste spremenljivke » x « imenuje vse predmete, ki ustrezajo določitvam kvantifikacije (tokrat »Nec ' $x > 5$ '«), drugač pa spremenljivka » x « imenuje le to, kar je sama. Rečeno z Wittgensteinom, je kvečjemu simbol, ki označuje lasten znak. Kratko, prvič se pojavlja kot spremenljivka, drugač kot določno ime. Quine opozarja, da sta zgornja zapisa v sintaktičnem oziru enakovredna sledečim

1) $(\forall x)(\text{Sokrat je smrten})$

2) $(\exists x)(\text{Sokrat je smrten})$

»Kvantifikatorju ne sledi nobeno primerno pojavljanje njegove spremenljivke.« (Quine, 1976a: 170)

Quine se znajde v zadregi, saj je primoran spremeniti izhodiščno opredelitev referenčno nepropustnih pojavljanj.

Če je kvantifikacija smatrana kot temeljna in stalni edninski izrazi kot kontekstualno opredeljeni, moramo priznati nedoločnost kriterija referenčne nepropustnosti, ki temelji na izmenjavah stalnih edninskih izrazov. Predmeti teorije niso ustrezno opisljivi kot reči, ki so imenovane z edninskimi izrazi; temveč so vrednosti spremenljivk kvantifikacije. [...] referenčno

nepropusten kontekst je ta, v katerem *kvantifikacija* ni mogoča (s kvantifikatorjem zunaj in spremenljivko znotraj konteksta). (Quine, 1976a: 172)

Tedaj je nasprotovati sintaktični rabi »nujnosti« kot stavčnega operatorja zaradi referenčne nepropustnosti, ki da onemogoča kvantifikacijo, preprosto krožno, priznava Quine. Namesto Fregejevega pojma reference je za razlago »zakona o zamenljivosti identičnega« uporabljena drugačna ubeseditev, ki ne temelji več na stalnih edninskih izrazih, temveč spremenljivkah kvantificiranih trditvev.

Tako » $(\forall x)(\forall y)(x = y \supset Fx \equiv Fy)$ «, pri čemer je » Fx « lahko tolmačen kot poljuben odprt stavek, ki ga lahko izrazimo v danem sistemu in vsebuje prosto spremenljivko » x «, preko katere je mogoča kvantifikacija; in podobno za » Fy «. Če » nec « ni referenčno nepropusten, tedaj lahko » Fx « in » Fy « v zgornji formulaciji zamenjamo z » $nec(x = x)$ « in » $nec(x = y)$ «, tako Quine, ker » $nec(x = x)$ « zagotovo drži za vse x , lahko zakon o zamenljivosti identičnega ubesedimo tudi kot » $(\forall x)(\forall y)[x = y \supset nec(x = y)]$ «. »Rečeno drugače, identiteta je nujna, če sploh je.« (Quine, 1976a: 173)

Mar tedaj s predhodnim priznanjem resničnosti trditve » $9 = \text{število planetov}$ « sedaj priznava tudi resničnost trditve » $nec(9 = \text{število planetov})$ «? Druga trditev sledi iz prve, tako Quine, le

izjemoma s pomočjo zakona univerzalne uprimeritve [*law of universal instantiation*], ki nam omogoča izpolnitev univerzalno kvantificiranih » x « in » y « z edninskima izrazoma 'število planetov' in '9'. (Quine, 1976a: 173)

Tako uporabljana nujnost ni nesmiselna [*absurd*] *prima facie*, če sprejmemo nekaj motenj v kontekstualni opredelitvi edninskih izrazov. Učinek teh motenj je, da stalni edninski izrazi ne morejo biti manipulirani z običajno svobodo, tudi kadar ustrezajoči predmeti obstajajo. Bolj podrobno, ne morejo biti uporabljeni za uprimerjanje univerzalnih kvantifikacij, razen če so pri roki posebne podpirajoče premise. Nadaljnji učinek nujnosti v kvantifikacijski rabi je, da predmeti postanejo nujno identični, če že so identični. (Quine, 1976a: 173)

Preko svetov

Ločnica, ki jo Quine zariše med dopustnimi in nedopustnimi rabami modalnih pojmov, ne sovпада vselej povsem s »klasično« ločnico med *de dicto* in *de re* rabo. Quine namreč ne dopušča družne uporabe modalnih pojmov in kvantifikacije, torej tudi *de dicto* kvantificiranih trditvev ne. Res je, da kategorično zavrača vse *de re* modalne trditve, a hkrati tudi nekatere *de dicto* (npr. »možno je, da obstaja neka reč in ta reč je rdeča«) smatra za nesprejemljive. Vendar se s storjenim preskokom, ki ga lahko umestimo med besedili »Problems of Interpreting Modal Logic« in »Three Grades of Modal Involvement«, zdi, da naposled tudi sam sprejme za-

devno ločnico kot tisto, ki razmejuje dopustno in nedopustno modalno logiško prakso.

Vendarle se z dopustitvijo pripisa modalnih pojmov »imenom« trditev Quine približa ločnici med *de re* in *de dicto* in še pomembneje *russellovski* redukciji.¹³ Quine v »Three Grades of Modal Involvement« že govori o dopustnem »Nec ' $(\forall x)(x$ je rdeč $\supset x$ je rdeč)'«. O približevanju *russellovski* redukciji govorim, ker se zdi, da je sprejetje te edini smiselni iztek tako zastavljenega razumevanja modalnih pojmov.

Če nasprotno povsem strogo sledimo Quinovemu zgledu, se zdi, da za drugi modalni pojem, namreč »možnosti«, zmanjka prostora. To je, če upoštevajoč načelo dualnosti modalnih pojmov in posledično medsebojno prevedljivost¹⁴ med »nujnostjo« in »možnostjo«, dopuščamo »Nec ' $(\exists x)(x$ je rdeč $\supset x$ je rdeč)'« (Quine, 1976a: 169), a hkrati nasprotujemo »Pos ' $(\exists x)(x$ je rdeč)'«¹⁵, s tem pojem možnosti povsem omejimo na pojem nujnosti. Tedaj je nekaj *možno*, le če je hkrati tudi *nujno*. In narobe, če nekaj ni nujno, potem tudi ne more biti možno – pričakovati je, da nas tako razumevanje vodi v zelo čudne zaplete. Vzemimo neko poljubno nenujno trditev, npr. »Nekatere stvari niso rdeče« in sledimo izpeljavi.

$\sim$ Nec » $(\exists x)(x$ je rdeč)«

$\sim$ Pos » $(\exists x)(x$ je rdeč)«

Nec » $\sim(\exists x)(x$ je rdeč)«

Brez pojma možnosti ne gre, sicer nam preostanejo le meje izpraznjenega sveta. Natančneje, izgubimo razmerja nasprotstva. Opremljeni le s protislovnostjo tako ostanemo sami s tautologijami in kontradikcijami – stavki brez smisla, brez moči, da bi kaj povedali o svetu. Lahko bi nasprotovali in se sklicevali na izključnost pojma »nujnosti«, a tudi Quine modalno logiko razume kot nekaj, kar razlaga odnos med možnostjo in nujnostjo.

Moj tokratni odgovor je, da me nista prepričala pojem nujnosti [in] razlika med nujnostjo in kontingentnostjo, za kar se sploh gre pri modalni logiki v njeni standardni interpretaciji in kar je [njena] primarna motivacija. (Quine, 1994: 149)

Seveda nas zahteva po doslednem tolmačenju zamolčanega operatorja, ki bi ustrežal pojmu »možnosti« in bi se skladal s Quinovo razlago operatorja »Nec« (glej razdelek *Tri stopnje modalne vpletenosti*) spravlja v zadrego. In vendar lah-

¹³ Glej Russell (1994).

¹⁴ »V filozofski raziskavi modalne logike se moremo zato prikladno večinoma omejiti na en sam operator, tistega o *nujnosti*. Karkoli že je lahko rečeno o nujnosti, je moč reči tudi, s preprostimi in očitnimi prilagoditvami, o drugih modalnostih [*modes*].« (Quine, 1976a: 158)

¹⁵ »Pos« je semantični predikat, ki je, ustrežajoč pojmu možnosti, skovan vzporedno Quinovemu »Nec«.

ko zahtevo mirno spregledamo. Ključen poudarek je namreč, da je Quine primoran sprejeti kategorično veljavnost *de dicto* modalničnih trditvev (tudi in predvsem kvantificiranih). Ta interpretacija modalne logike tudi bolj odgovarja zagonski in vseskozi vztrajajoči motivaciji Quinove kritike. To je uveljavitvi intuicije ali, bolje, prepričanja, da »vse stvari so to, kar so, in so le, če tudi so«.

Prislov »možno« lahko pripišemo izjavi kot celoti in skrbno pazimo na semantično analizo takšne rabe; vendar gre pri takšni analizi pričakovati bore malo realnega napredka glede tega, da bi naš univerzum razširili do te mere, da bi vseboval tako imenovane *možne bitnosti*. Sumim, da je poglaviti motiv te razširitve preprosto v starem stališču, da Pegaz, na primer, mora biti, ker bi sicer bilo nesmiselno reči celo, da ga ni. (Quine, 2001: 55)

Vseeno moramo postavko, da je pojem nujnosti »ime trditve« vzeti povsem dobesedno. To je, sprejeti jo kot tolmačenje »nujnosti« kot nečesa, kar bistveno zadeva *imena*. Namerno ali ne v tem zlahka prepoznavamo izvirno sistemsko varovalko. Trditi, da so modalni operatorji pripisljivi zgolj imenovanim trditvam, tako ni samo preprosto zatrditev, temveč hkrati dejanje argumentacije. Opraviti imamo z zelo spretno odpravo nujnosti *de re*. Mimo vseh pripisov »nujnosti« oziroma »možnosti« se na vprašanje »tega, kar je« odgovarja povsem ločeno. Tudi, če pravimo, da je neka stvar »možna« ali celo »nujna«(!), lahko hkrati povsem dosledno zatrdimo, da je v resnici sploh *ni*. Bolj preprosto rečeno, hkrati lahko smiselno in resnično zatrdimo npr. »Kvadrat je nujno dvodimenzionalen« in »Kvadrat ne obstaja«. Na logično sintaktični ravni to preprosto zaokrožuje neodvisnost pripisa modalnega pojma in kvantifikacije.

Dalje, sedaj lahko predvidevamo, da bi bilo moč vpeljati nekaj popravkov *russellovske* redukcije modalnih pojmov, namreč ravno s poudarkom medsebojne neodvisnosti kvantificiranja in modalnih operacij. Resničnostni pogoj trditve »Možno, da Px « (znotraj domene modalnega operatorja) ne rabi biti opredeljen kot »Je vsaj en tak x , da Px «, temveč »Če je x , potem je vsaj en tak x , da Px «.

Ne $\Diamond(Px) \supset (\exists x)(Px)$ «, temveč $\Diamond(Px) \supset [(\exists x) \supset (\exists x)(Px)]$ «.

Podobno, ne $\Box(Px) \supset (\forall x)(Px)$ «, temveč $\Box(Px) \supset [(\exists x) \supset (\forall x)(Px)]$ «.

Opozoriti velja, da je ta »popravljen rusellovska redukcija« vsekakor bližje našemu *vsakdanjemu* modalničnemu govorjenju. Dovolj je, da sprevidimo neuspešnost obravnave preprostega govora o preteklosti. Reči, da bi lahko leta 1970 predsednik ZDA postal kdo drug in ne Nixon, je, tako se zdi, govoriti resnico. Čeprav tu predmet izostane, lahko slednje smatramo za ustaljeno in smiselno jezikovno prakso. Skratka, trditi, da je nekaj možno ali celo nujno, še ne pomeni, da to tudi *je*. Tako pripis modalnosti kot imenovanje nas ne sili v ontološke obveze.

Quinova teorija imen pa omogoča tudi drugačen poseg v modalno logiko, natančneje v teorijo imenovanja *modalnega*. Kadar govorim o tem, kako bi lahko bilo z določenimi predmeti ali kakšni predmeti bi lahko bili, govorim o modalnih last-

nostih oziroma modalnih predmetih. Zdi se, da pri označevanju modalnih lastnosti in predmetov prihaja do zapleta oziroma »problema čezsvetne identifikacije«. Sta Gašper v tem svetu in Gašper v svetu, ki se od tega razlikuje samo v tem, da ima objekt, imenovan »Gašper«, namesto lastnosti »imeti rjave lase« lastnost »imeti rdeče lase«, isti Gašper?

Prevladujoči zadržki do teze o togem označevanju se dotikajo predvsem domnevnega esencializma (togo označene naj bi bile namreč tako imenovane *bistvene* lastnosti, tj. lastnosti, za katere velja, da ni možno, da jih njihov nosilec ne bi imel, če naj bo samoidentičen oziroma sploh bo). Menim, da je mogoče zgraditi močnejši argument. Mimo esencializma se lahko omejimo zgolj na izrekanje o *vzpostavljenih referencah*; dovolj je, da je objekt označen togo oziroma, da govorimo, *kot da je* (in zdi se, da so izjave modalne logike izrečene na tak način). Tako preidemo mimo metafizičnega do izključno spoznavnega (*imenskega*) značaja označevanega. Tedaj nek indeks »G« ni več razumljen kot »imeti lastnost G«, marveč »biti imenovan kot nosilec lastnosti G« ali preprosteje, in glede na jezikovno prakso tudi ustrežneje, »biti imenovan G«. Navsezadnje, če »G« togo označuje *x*, potem lahko z gotovostjo rečemo, da če »G« ne označuje *y*, slednji ni identičen *x*, četudi premore vse *ostale* esencialne lastnosti, ki tvorijo bit *x*. Obratno pa jezikovno dejstvo, da »G« togo označuje *x* in *z* ne potrebuje utemeljitve, temveč samo služi za utemeljevanje identitete *x* in *z*!¹⁶

Tisti, ki so trdili, da je pojem togega označevalca smiseln samo, če predhodno osmislimo 'kriterije transsvetne identifikacije', so voz postavili pred konja; prav *zaradi tega*, ker lahko (togo) referiramo na Nixona in se dogovorimo, da govorimo o tem, kaj bi se lahko zgodilo *njemu* (v določenih okoliščinah), v takšnih primerih te 'transsvetne identifikacije' niso problematične. (Kripke, 2000: 41)

Nekatere lastnosti objekta so lahko zanj bistvene, teh ne more ne imeti. Vendar teh lastnosti ne uporabljamo za identificiranje objekta v drugem možnem svetu, ker takšna identifikacija ni potrebna. (Kripke, 2000: 44)

Kar se tiče te intuicije velja poudariti, da še zdaleč ni omejena na okvir semantike možnih svetov. Trdim le, da kadar pravim »možno, da nekaj o *x*«, govorim o *x*. Torej četudi govorim o nedejanskih lastnostih nekega predmeta, še vedno govorim o prav tem predmetu. Prav tu v igro vstopi Quinov članek *Worlds away*. Če naglo povzamem:

¹⁶ Referenca modalnega objekta že predvideva vzpostavljeno referenco do tusvetnega objekta, tj., za oba je, če je, referenca uspešno vzpostavljena hkrati. Še več, zdi se, da označevanje modalnega objekta poteka nemoteno tudi ob odsotnosti primerne razlage temeljne reference, dovolj je že, da preprosto je. Skratka, ko govorim o tusvetnem objektu, hkrati govorim o vseh njemu identičnih modalnih objektih.

1) Identificiranje objektov »preko svetov« je analogno identificiranju »tusvetnega« objekta v različnih časovnih točkah.

2) Delo identificiranja temelji v »principu individuacije«, tj. zadevno *izbranim* predikatu, s katerim ustrezno opišemo objekte, ki so »razpršeni« po času oziroma svetovih in ki »tvorijo« oziroma bolje *so* isti individuum, katerega bistvena lastnost je opisana z izbranim predikatom.¹⁷

3) Podobno je čezsvetnemu identificiranju potreben ustrezen princip individuacije, ki nam omogoča v različnih delčkih »modalnega vesolja« prepoznati isti individuum. Delo identifikacije v *tem* svetu opravlja predvsem predikat telesnosti (»biti tako in tako telo«) in razne izpeljanke slednjega. Zaplet je neizogiben, saj iste predikate uporabljamo tudi pri čezsvetni identifikaciji, čeprav ostajamo brez prepotrebnih orodnih sosledij *premeščanja* [*displacement*], *popačenja* [*distortion*] in *kemične premene* [*chemical change*].

Vendarle se je naša čezmomentna identifikacija teles opirala na zveznost premeščanja, popačenja in kemične premene. Ti razmisleki ne morejo biti razširjeni preko svetov, ker lahko spremenimo karkoli v karkoli s preprostim stopnjevanjem preko neke povezane serije možnih svetov. (Quine, 1976b: 861)

4) Sedaj je ključno poudariti, da s kvantifikacijo (govorom o izbranem ali vseh »predmetih, ki so tako in tako«) preko svetov ne potrebujemo čezsvetne identifikacije predmeta, temveč lastnosti!

Kvantifikacija ' $(\exists x)$ nec Fx ' pravi, da je med predmeti, ki uresničujejo ' F ' v našem svetu, tak (med morda mnogimi), katerega vsi dvojniki v ostalih možnih svetovih uresničujejo ' F '. Da bi bilo to smiselno, ne rabimo smiselnega pojma čezsvetnega 'istega predmeta', ki je prazen, temveč 'istega F '. Potrebujemo čezsvetno individuacijo predikata ' F '. (Quine 1976b: 862)

5) Domena *tusvetne* kvantifikacije dosega vse objekte, ki nastopajo kot »vrednosti spremenljivke«. Zdi se, da tedaj s *čezsvetno* kvantifikacijo govorimo o določeni skupnosti (fizičnih) predmetov, ki sestavljajo razne svetove. Potrebna sta dva poudarka. Prvič, pojem »dvojnika« je nezanesljiv. Dvojnik Napoleona je lahko tako »Napoleon«, ki je visok 190cm, kot tudi zrno prahu z Marsa, če le uspemo odkriti neko skupno lastnost, preko katere kvantificiramo. Podobno kot dva trenutna objekta v različnih točkah, ki sta »časovni rezini« nepreštevne množice predmetov razpotegnjenih v času (tako istih kot različnih). Dalje, »problem čezsvetnega identificiranja« ni-

¹⁷ Tu vsekakor ne predpostavljamo nekega »transobjekta«, katerega delci so razpršeni, kajti vsak delec, tj. objekt v nekem momentu oziroma svetu, je že objekt kot tak, je »del«, a hkrati že »celota«. Prav tako lahko izbrani predikat povsem ustrezno zastopa neko drugo- ali večstopenjsko lastnost. Povsem upravičeno lahko govorimo o npr. časovni vztrajnosti dolarja, (kar Quine tudi počne), čeprav imamo opraviti s predmetom, ki ne skriva svoje izrecno idejne narave (njegova bistvena lastnost ni prepoznana, temveč izbrana).

ma nič opraviť s (čezsvetno) identiteto! Dva objekta sta lahko povsem različna, a oba prepoznana kot nosilca neke iste poljubne lastnosti.

Vztrajam, da sta x in y isti F , če in samo če sta x in y dokončno ista [*are the same, outright*] in Fx . Čezmomentna identifikacija je druga stvar; momentna objekta x in y sta neomajno različna, a sta časovni rezini morda istega F in različnih G . (Quine, 1976b: 860, op. 2)

6) Kadar pravim »Možno, da Fx «, ne iščem predmeta, ki je identičen z x , ampak preprosto nosilca lastnosti » F «. Postavka se zdi problematična takoj, ko poskušamo možnost razločiti od nujnosti. Kako je namreč tedaj nekaj lahko *zgolj* možno in ne nujno nosilec lastnosti » F «, če hkrati »biti nosilec lastnosti ' F '« služi kot edino sredstvo identificiranja. Tako se zdi, da je naposled le potrebno izdelati orodje za prepoznavo »dvojnikov« saj se problem *čezsvetne identitete* vrača s polnim zamahom.

7) Da bi osmislili kvantifikacijo » $(\exists x)$ nec Fx « je dovolj, če nam uspe poiskati neko podrejeno lastnost oz. predikat, ki ga *uprimerja* objekt, katerega dozdevni »dvojniki« naj bi bili nosilci lastnosti » F «. Quinova strategija je preprosta, a izredno učinkovita. Izbrati moramo najožji možni predikat, ki še opisuje lastnost nosilca, katerega sleherni dvojniki naj bi izpolnjeval lastnost » F «.

Kajti ožji, kot je, tem manj je objektov, za katere moramo določiti dvojnike oziroma čezsvetne identitete. (Quine, 1976b: 862)

8) Željeni cilj je dovršitev posega v zakoličenju *edinstveno uprimerjenega* predikata (' G '), katerega sleherni dvojniki naj bi izpolnjeval lastnost » F «. Tedaj imamo opraviti le z enim objektom, ki zahteva določitev »čezsvetne identitete«.

Predstavljajmo si, da nam je to uspelo. Zatrjeno je $(\exists x)$ nec Fx in utemeljeno z navedbo [*by producing*] predikata ' G ', ki ga domnevno izpolnjuje tak x , da je nec Fx . Vse, kar je potrebno, da bi to osmislili, če ne dokazali, je navesti pogoje čezsvetne identitete za objekt x , ki je tak, da Gx . Toda tedaj je naslednji korak nespodbudno preprost [*discouragingly easy*]: le razglasiti ' G ' kot edinstveno izpolnjen tudi v ostalih svetovih in nato izenačiti [*equate*] objekte, ki od sveta do sveta izpolnjujejo ' G '. (Quine, 1976b: 862)

Tudi »natančno določeni dvojniki« (7) niso potrebni, izkaže se, sledeč ključni in zaključujoči potezi (8), da ves čas govorimo o *enem samem* in *samoidentičnem* predmetu. Težko se že ponavljam, a orisana skupnost dvojnikov ima skupno predvsem nekaj – ime!

Namesto da oblikujemo [*bandying*] edinstveno izpolnjen predikat 'G', lahko skujemo ustrezajoč edninski izraz 'g'. Tukaj je tedaj to, kar je Føllesdal imenoval pristno ime in nedavno Kripke, kar je bolj navajano, togi označevalec. To so izrazi, ki upoštevajo zamenljivost identičnega in upravičujejo posplošitev obstoja tudi v modalnih kontekstih. Njihova pojavljanja se smatrajo za referenčna v vseh kontekstih. (Quine, 1976b: 862)

Prepričani ali ne, vsekakor velja zaključiti s splošnim metodološkim napotkom, venomer opominjati se, da vprašanja jezika niso vprašanja tega, kar *je*.¹⁸

Quine on Necessity

I give a short but comprehensive overview of Quine's attitudes towards modal logic. To this end, Quine's most common arguments against the introduction of modal terms in logic are presented and critically assessed. Nonetheless, the history of Quine's relevant writings provides some valuable remarks that relate interestingly to other philosophical interpretations of modal logic.

Keywords: the history of analytical philosophy, Quine, modal logic, necessity, possibility, Kripke, Lewis.

Literatura

- Cerkovnik, B. (2013). *Proti meji smisla: razprave k Logično filozofskemu traktatu*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete
- Divers, J. (2007). »Quinean Scepticism About De Re Modality After David Lewis«. *European Journal of Philosophy*, 15, str. 40–62.
- Kripke, S. (2000). *Imenovanje in nujnost*. Ljubljana: Krtina.
- Kripke, S. (2002). »Identiteta in nujnost«. *Analiza*, 6/4, str. 51–76.
- Plantinga, A. (1969). »De Re et De Dicto«. *Noûs*, 3, str. 235–258.
- Quine, W. V. O. (1943). »Notes on Existence and Necessity«. *The Journal of Philosophy*, 40/5, str. 113–127.
- Quine, W. V. O. (1947). »The Problem of Interpreting Modal Logic«. *The Journal of Symbolic Logic*, 12/2, str. 43–48.
- Quine, W. V. O. (1960). *Word and Object*. Cambridge (MA): The MIT Press.

¹⁸ Logika ne pojasnjuje, o čem govorim, temveč to, kaj govorim, (jezikovna dejstva oz. praksa pa to, kako).

Quine, W. V. O. (1963). »Reference and Modality«. V Quine, W. V. O, *From a logical point of view*, New York: Harper & Row, str. 139–159.

Quine, W. V. O. (1966). *The Methods of Logic*. New York: Holt, Rinehart and Winston, Inc.

Quine, W. V. O. (1976a). »Three Grades of Modal Involvement«. V Quine, W. V. O, *The ways of paradox and other essays*, Cambridge (MA): Harvard University Press, str. 156–174.

Quine, W. V. O. (1976b). »Worlds Away«. *The Journal of Philosophy*, 73/22, str. 859–863.

Quine, W. V. O. (1994). »Promoting Extensionality«. *Synthese*, 98/1, str. 143–151.

Quine, W. V. O. (2001). »O tem, kar obstaja«. *Analiza*, 5/4, str. 53–66.

Russell, B. (1994). »Necessity and Possibility«. V Urquhart, A. (ur.), *The Collected Papers of Bertrand Russell, Volume 4: Foundations of Logic*, London: Routledge, str. 507–520. Citirano po D'Alfonso, S., *Russell on Modality*, dostopno na: http://simondalfonso.id.au/documents/philosophy/russell_modality.pdf.

Smullyan, A. F. (1947). »The Problem of Interpreting Modal Logic by W. V. Quine – Review«. *The Journal of Symbolic Logic*, 12/4, str. 139–141.

Uršič, M., Markič, O. (2009). *Osnove logike*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete.

